HARCERSKI SYSTEM WYCHOWAWCZY I JEGO FUNKCJONOWANIE W DRUŻYNACH

pwd. Martyna Wawer HO

Materiał próby podharcmistrzowskiej

Hufiec Zabrze

Co to jest Harcerski System Wychowawczy (HSW)?

HSW jest to jedność zasad harcerskiego wychowania, metody i programu. Znaczy to, że przy działaniu wedle harcerskich zasad, wykorzystujemy cechy metody harcerskiej. A cechy metody harcerskiej pomagają nam tworzyć odpowiedni program działania. HSW jest szczególnie ważny w pracy instruktora ZHP, który swoją postawą ma dawać przykład. Na czym polegają więc zasady, metoda i program oraz jak wykorzystać je w praktyce*?

*Przykłady wykorzystania często mogą pasować do więcej niż jednego elementu, lecz nie będę ich powtarzać, ponieważ w harcerskie wychowanie powinien być wdrażany cały system, a nie jego fragmenty.

Zasady harcerskiego wychowania

1. Służba

Jest to czynna i pozytywna postawa wobec świata i drugiego człowieka. Oznacza to nic innego jak wypełnianie 4. punktu Prawa Harcerskiego- „Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza.” Polega na dostrzeganiu problemów i staraniach podjętych, by je rozwiązać. Przed harcerzem nie ma trudności niemożliwych do rozwiązania. Harcerz chętnie oferuje swą pomoc, ale także nie boi się o nią prosić.

Jak wykorzystać to w praktyce?

- ✓ Zbiórki na tematy poruszane w społeczeństwie, jak HIV, SARS, klęski żywiołowe, ubóstwo,
- ✓ Pomoc przy akcjach charytatywnych różnych fundacji- propagowanie w Internecie, szkołach itp., współpraca ze schroniskami, hospicjami itp. (można ją połączyć z realizowaniem znaków służb czy projektów starszoharcerskich),
- ✓ Gawędy „moralizujące”- przedstawiające pozytywne postawy wobec drugiego człowieka,
- ✓ Burze mózgów, sądy oskarżające złe postawy, debaty na temat złych i dobrych postaw samych harcerzy z drużyny (pomagają na polepszenie i utrzymanie dobrych stosunków w drużynie, swego rodzaju oczyszczenie),
- ✓ Drużynowe udzielanie się w wydarzeniach szczepu/ hufca/ placówek współpracujących.

2. Braterstwo

Jest to przyjacielska i serdeczna postawa wobec innych. Tłumaczenie podobne do poprzedniego, jednak mające ważne różnice. W służbie ważne jest działanie (czynna postawa) na rzecz innych, w braterstwie najważniejsze jest podejście. Braterstwo to pozytywne spojrzenie na siebie i innych, to uśmiech, uścisk dłoni czy dobre słowo. Harcerz swoją postawą stara się, w myśl słów Baden-Powella, czynić świat lepszym. Ale też nie boi się przyjść z problemem do innego harcerza.

Jak wykorzystać to w praktyce?

- ✓ Zbiórki na temat savoir-vivre,
- ✓ Zabawa „zamiana"- znajdujemy przedmiot i wypisujemy jego wady i zalety. Następnie transformujemy wady w zalety, a zalety w wady,
- ✓ Tablica dobrych uczynków w harcówce,
- ✓ Zajęcia ze śmiechoterapii,
- ✓ Zabawa w „umilaki" na biwakach,
- ✓ Rozpoczynanie dnia na biwakach od dobrej myśli- na karteczkach piszemy pozytywne złote myśli lub komplementy i rozdajemy na początek dnia, żeby ta myśl towarzyszyła harcerzowi przy wykonywaniu zadań,
- ✓ Zajęcia na temat zaufania i postaw wobec innych ludzi,
- ✓ Ciekawostki na temat komunikacji międzykulturowej oraz autoprezentacji.

3. Praca nad sobą

Jest to nieustanne kształtowanie i doskonalenie własnej osobowości. Przejawia się ono nie tylko w chęci robienia stopni i sprawności harcerskich, ale również w życiu osobistym, szkolnym i zawodowym. Harcerz stara się być coraz lepszy.

Jak wykorzystać to w praktyce?

- ✓ Sprawności, szczególnie rozwijające charakter, np. Chwat, system stopni harcerskich i instruktorskich, znaki służb, projekty starszoharcerskie,
- ✓ Udział w różnego typu kursach, szkoleniach, warsztatach,
- ✓ Indywidualna praca instruktora z harcerzem,
- ✓ Ściana dokonań w harcówce,
- ✓ Plany na przyszłość: harcerze na początku roku wypisują swoje plany na rok harcerski na kartkach i przywieszają w odpowiednim miejscu w harcówce. Np. gwiazdy na niebie (ciemny materiał na suficie), liście na drzewie (gałęzie w harcówce). Na ostatniej zbiórce plany są weryfikowane i komentowane przez autorów.

Cechy metody harcerskiej

Metoda harcerska to inaczej HSW. Jest to metoda wychowania stosowana w harcerstwie i wzorowana na personalizmie Aleksandra Kamińskiego. Odznacza się kilkoma ważnymi cechami:

1. **Pozytywność**

   „Harcerskie wychowanie polega na budowaniu dobra, rozbudzaniu w człowieku jego zdolności, odkrywaniu zalet, pozwala łatwiej akceptować świat, innych ludzi, siebie samego, pokazuje, że nie należy poddawać się złu i beznadziejności".

   Harcerz jest człowiekiem optymistycznym, tolerancyjnym i mającym wysoką samoocenę- zna swoje zalety, ale również wady. Szuka zalet w innych i pomaga im walczyć z wadami.

   Jak wykorzystać to w praktyce?

   - ✓ Wszelkiego rodzaju majsterki jako abstrakcyjna forma wyrażania siebie,
   - ✓ Zbiórki o tolerancji,
   - ✓ Długoterminowe zadania grupowe, takie jak festiwale, przedstawienia dla rodziców/dzieci z domu dziecka itp., w których przydzielimy zadania parami- osoba dobrze rysująca będzie pracowała z osobą słabo rysującą, żeby ją poduczyć itd.,
   - ✓ Wspólne rozwiązywanie problemów,
   - ✓ Krąg rady po zbiórce, w którym możemy przedstawić swoje wątpliwości,
   - ✓ Zbiórka o skautingu i różnicach między skautami całego świata,
   - ✓ Zbiórki z podstawami języka migowego, alfabetu Braille'a itp.

2. Indywidualność

„Harcerskie wychowanie jest ukierunkowane na jednostkę, na jej rozwój osobisty, dostosowując stawiane przed każdym członkiem Związku oczekiwania do jego możliwości i umiejętności, budując jego indywidualne cechy.” Instruktor, pracując z całą drużyną, pracuje z każdym harcerzem z osobna. Każdy patrzy na to samo, lecz widzi co innego. Ważne jest więc wprowadzanie również indywidualnych form pracy.

Jak wykorzystać to w praktyce?

- ✓ Zadania, w których jeden temat każdy przedstawia z osobna w postaci historyjki itp., kalambury,
- ✓ Indywidualna rozmowa z harcerzami o rozwoju itp.,
- ✓ Gdy harcerze np. szyfrują wiadomość, podchodzenie do każdego z osobna, sprawdzając, czy dobrze sobie radzi i pomoc w ewentualnych problemach,
- ✓ Wyróżnienia poszczególnych osób z zastępów w rozkazach, za pomocą nagród, sprawności itp.,
- ✓ Współpraca w tworzeniu zbiórek- harcerze mogą dawać pomysły przy tworzeniu planu pracy, prowadzić niektóre zabawy, zadania a nawet zbiórki.

3. Wzajemność oddziaływań

„Partnerstwo członków naszego ruchu, gdzie wszyscy są zarówno wychowawcami jak i wychowankami; instruktor pełni rolę „starszego brata” będącego dla harcerza wzorem do naśladowania, a jego autorytet opiera się przede wszystkim na postawie zgodnej z Harcerskim Prawem.”

Znamy prawa fizyki. Wiemy, że każdej akcji odpowiada reakcja o takiej samej sile lecz przeciwnie skierowanym wektorze. Znaczy to właśnie to, że jeśli my uczymy czegoś harcerzy, to oni, przekazując nam informację zwrotną, uczą nas czegoś innego. Choćby tego, że zwykły wykład przy nauce historii ZHP może być nudny, albo że 4-godzinna gra nocna może być zbyt męcząca. Każdy uczy się całe życie i od każdego, należy więc taką samą uwagę okazać 10-letniemu harcerzowi, jak i 45-letniemu instruktorowi.

Jak wykorzystać to w praktyce?

- ✓ Zadania międzyzbiórkowe,
- ✓ Szukanie ciekawostek,
- ✓ Prowadzenie przez harcerzy zbiórek hobbystycznych,
- ✓ Rozmowy z harcerzami- jedna z najważniejszych części współpracy. Nie rozmawiamy tylko na zbiórkach- komunikujemy się na wyjazdach; harcerze piszą do nas zawsze, gdy mają problem itp., nie możemy tego bagatelizować.

4. Dobrowolność i świadomość celów

„Każdy członek Związku samodzielnie wyraża chęć kierowania się w życiu harcerskim zasadami przynależności do naszej organizacji; w harcerstwie skuteczność wychowania zależy od chęci poddania się temu działaniu.”

Nie robimy nic na siłę. Ważne w naszej pracy jest to, aby dać do zrozumienia harcerzom, że nie muszą brać udziału w każdej grze czy zabawie. Ludzie wstępują do naszej organizacji dobrowolnie i dobrowolnie robią wszystko co z tym związane.

Jak wykorzystać to w praktyce?

- ✓ Pytania o rozumienie- np. przy omawianiu Prawa Harcerskiego pytamy się poszczególnych osób, co rozumieją przez ten punkt.

5. Pośredniość

„Wszystkie podejmowane przez nasz ruch działania służą realizacji celów wychowawczych, atrakcyjne, społecznie pożyteczne zadania realizowane w harcerstwie pobudzają do rozwoju wewnętrznego człowieka.”

Prowadząc zbiórki, przebywając z harcerzami, korzystając z autorytetów lub wykształcając własny, wychowujemy tych ludzi wedle nie tylko zasad Związku, ale również zgodnie z zasadami moralnymi, społecznymi i prawnymi. Dzieci mogą nie zdawać sobie sprawy, że siedząc w kole rozwijamy w nich otwartość na ludzi i umiejętność współpracy, jednakże my musimy. Dlatego dla tej cechy ważna jest świadomość instruktorów o ich wpływie na harcerzy. Udział w kursach i warsztatach przeznaczonych dla kadry jest tu niezbędny.

6. Naturalność

„Polega na przystosowaniu wszystkich podejmowanych działań do potrzeb i możliwości harcerskiego zespołu i poszczególnych jego członków oraz różnorodnych warunków działania: na wsi, w mieście, w nowej drużynie, bądź takiej z tradycjami, w zastępie chłopców lub dziewcząt, w drużynie koedukacyjnej itd. ” Nie możemy idealistycznie patrzeć na wszystko co robimy. Jeśli mamy wspaniały pomysł na urządzenie tyrolki, a naokoło same blokowiska- zaproponujmy wyjście do parku linowego zamiast łamać prawo i narażać wszystkich na niebezpieczeństwo.

Jak wykorzystać to w praktyce?

- ✓ Pytać harcerzy na początku roku harcerskiego lub pod koniec poprzedniego o niektóre tematy zbiórek, które można zmienić (przy nowej drużynie tematyka harcerska jest niezbędna),
- ✓ Brać pod uwagę warunki, również pogodowe- kolejność zbiórek można zmienić,
- ✓ W razie wątpliwości spytać się bardziej doświadczonej osoby, czy nasz plan pracy ułożony jest adekwatnie. Jako że widnieje w nim opis okolicy i uczestników, będzie ona mogła pomóc, doradzić.

Elementy metody harcerskiej

Na tym opiera się metoda harcerska.

1. **Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie**

   Jako główny filar harcerstwa, opisują ideał, do którego każdy z nas powinien dążyć. Prawo powinno być życiowym drogowskazem dla każdego harcerza. W chwili złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego każdy z nas był świadomy swojej obietnicy i tego, jakie będzie ona miała znaczenie w naszym życiu. Bierzemy odpowiedzialność za dotrzymanie jej i podążanie zgodnie z zasadami Prawa nie tylko w „życiu harcerskim", ale w każdej chwili swego życia. Jest to ogromny wysiłek i błędy są dozwolone. Liczą się chęci oraz szczerość i autentyczność w tym, co robimy.

2. **Uczenie przez działanie**

   W harcerstwie wychowujemy aktywnie. Zasada naprzemienności mówi o tym, że nie możemy cały czas siedzieć- dużą rolę w naszej pracy odgrywa praktyka, działanie, ruch. Ludzie dużo łatwiej się uczą przez obserwację, uczestnictwo i eksperymenty. Harcerskie wychowanie to rozwój przez aktywność i działanie.

3. **System małych grup**

   Utworzony przez Roberta Baden-Powella system małych grup zrewolucjonizował najpierw środowisko wojskowe, a później skautowe. Jest wiele powodów na to, że praca w patrolach zadaniowych, gdzie przywódca jest uznany przez całą grupę, jest najskuteczniejsza. Inną z zalet jest rozwój przyjaznych stosunków w grupie oraz otwartość harcerzy. W ten sposób naturalnie stają się dojrzałymi obywatelami.

4. **Stale doskonalony i pobudzający do rozwoju program**

   Jest to treść harcerskiego wychowania. Powinien być dostosowany do warunków, potrzeb i możliwości członków drużyny. Program jest odrębny dla każdego pionu wiekowego i składa się z innych zadań. Powinien być stale doskonalony i zmieniany tak, aby odpowiadał potrzebom harcerzy i umożliwiał im rozwijanie się. Musi stawiać harcerzom wyzwania i być zachętą do samorealizacji, ponieważ narzędziem do jego realizacji jest między innymi system stopni i sprawności. Jeszcze jedną zasadą, jaką musi spełniać program, jest zasada spójności. Mówi ona o tym, że całość ma być jednolita i jedno ma wynikać z drugiego, ma spełniać postawione cele. „Program harcerski jest harmonijnym połączeniem zdobywania określonej wiedzy, kształcenia praktycznych umiejętności oraz podejmowania konkretnych działań na rzecz innych i swojego otoczenia przez zabawę, grę i służbę."

W pracy z harcerzami najważniejsze jest to, by się nie bać i współpracować. Nie bać się ośmieszenia, pytań, brania pomocy. I współpracować nie tylko z harcerzami, ale również instruktorami i osobami niezrzeszonymi.